

Asia: VN/17593/2024

Lausuntopyyntö: luonnos hallituksen esitykseksi tekoälyasetuksen toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne koskien keskeisiä ehdotuksia

Hallituksen esityksessä selostetaan varsin laajasti EU:n tekoälyasetusta ja sen edellyttämiä toimenpiteitä. Kyse on yksilön oikeusturvan ja yksityisyyden suojan kannalta erittäin merkittävästä unionitason sääntelystä. Koska EU asetukset ovat periaatteessa suoraan jäsenvaltioissa lainsäädäntönä velvoittavaa oikeutta, niitä ei erikseen toimeenpanna, ellei asetuksessa erikseen edellytetä erinäisiä toimenpiteitä tai elleivät erinäiset jäsenvaltiossa toteutettavat toimenpiteet muutoin ole välttämättömiä asetuksen tehokkaan soveltamisen mahdollistamiseksi.

Yhdysvalloista ja Euroopasta saadut kokemukset tekoälyn käyttämisestä päätöksenteon apuna ovat osoittaneet, että monesti tekoälyratkaisussa automaation kautta syntyneet käytännöt ovat tarkemmin tarkasteltuna osoittautuneet tiettyjä ihmisryhmiä syrjiviksi niin, että päätöksentekoon on syntynyt syrjiviä käytäntöjä.

EU-asetuksessa tämä vaara on tunnistettu, mikä ilmenee muun ohella siinä, että asetuksen 77 artiklan mukaan jäsenvaltion on nimettävä ne kansalliset viranomaiset tai elimet, jotka valvovat tai panevat täytäntöön perusoikeuksien, mukaan lukien oikeus syrjimättömyyteen, suojelua koskevan unionin oikeuden mukaisia veloitteita liitteessä III tarkoitettujen suuririskisten tekoälyjärjestelmien käytön yhteydessä. Tämä luettelo on julkaistu työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla.

Näillä nimetyillä viranomaisilla on oltava valtuudet pyytää ja saada käyttöönsä tämän asetuksen nojalla luotu tai ylläpidetty dokumentaatio ymmärrettävällä kielellä ja saavutettavassa muodossa, kun dokumentaation käyttö on tarpeen, suorittaakseen tehokkaasti tehtävänsä omalla lainkäyttöalueellaan. Näiden viranomaisten on ilmoitettava tällaisesta pyynnöstä asianomaisen jäsenvaltion markkinavalvontaviranomaiselle. Tarkoituksena on selvittää, onko perusoikeuksia

suojaavan unionin oikeuden mukaisia velvoitteita rikottu. Silloin mahdollisen syrjinnän arviointi perustuu ensisijaisesti unionin lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön.

Tekoälyasetuksessa perusoikeuksia suojeleviksi viranomaisiksi on hallituksen esityksen valmisteluhetkellä tunnistettu tietosuojavaltuutettu, yhdenvertaisuusvaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta, oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies, aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueet niiden toimiessa työsuojeluviranomaisena sekä kuluttaja-asiamies.

Hallituksen esityksessä katsotaan, että asetuksesta ei seuraa tarvetta kyseisten viranomaisten toimivaltuuksien täydentämiseen tai täsmentämiseen vaan tekoälyasetuksen 77 artiklassa kyseisille viranomaisille säädettyjä toimivaltuuksia perusoikeuksien valvonnan toteuttamiseksi sovelletaan suoraan. Koska perusoikeuksia suojelevien viranomaisten toimivaltuudet määräytyvät ensisijaisesti muun lainsäädännön perusteella ja muu lainsäädäntö myös määrittää sen, mitkä viranomaiset Suomessa katsotaan asetuksessa tarkoitetuiksi perusoikeuksia valvoviksi viranomaisiksi, asetuksen täytäntöönpanoa koskevassa kansallisessa lainsäädännössä ei ole katsottu tarpeelliseksi erikseen nimetä perusoikeuksia suojelevia viranomaisia. Sen sijaan nämä viranomaiset on määritelty ilmoituksella komissiolle ja julkaisemalla niistä luettelo työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta pitää Suomen nimeämien viranomaisten luetteloa asianmukaisena ja hyväksyttävänä.

Kun jokaisella näistä nimetyistä on oma erityinen toimivaltansa saattaa niiden toimivaltarajoitusten takia EU-asetuksen ulkopuolelle tai katveeseen jäädä sellaisia tilanteita, joiden valvontaa EU-asetus kuitenkin edellyttäisi.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta pitääkin välttämättömänä, että asetuksessa edellytetyn valvonnan toteutumista seurataan niin, että tunnistettaessa edellä mainitun kaltaisia katvealueita, kyetään arvioimaan missä määrin olisi tarpeen muuttaa näiden nimettyjen viranomaisten toimivaltaa, jotta valvonta ulottuisi tehokkaasti myös tunnistettuihin katveeseen jääviin tilanteisiin. Tämän takia hallituksen esitykseen tulisi sisällyttää myös erityinen maininta tällaisen seurannan järjestämisestä ja määrittää siitä vastaavat tahot.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että asetuksen ja sen valvonnan tehokas toteutuminen edellyttää merkittävää panostusta henkilöstön koulutukseen, johon tulee osoittaa riittävät resurssit. Seurannassa tulisi selvittää, miten asetuksen valvontaelementtien voimaantulo on vaikuttanut valvonnasta vastaavien tahojen resurssitilanteeseen.

Lausuntonne koskien vaikutusten arviointia

-

Lausuntonne koskien säännöskohtaisia perusteluita

-

Lausuntonne koskien pykälää

-

Muut kommentit HE -luonnoksesta

-

Jos organisaationne toimii tiedonhallintalain (906/2019) tarkoittamana tiedonhallintayksikkönä, mitkä ovat näkemyksenne hallituksen esityksen luonnoksen 4.2.6. kappaleeseen ”Tiedonhallinnan muutosvaikutukset” organisaationne koskevan tiedonhallinnan osalta?

-

Toimiiko organisaationne tai edustamanne yritys tekoälyasetuksen tarkoittamana toimijana, ja jos toimii, millä tavoin katsotte, että asetukset ja ehdotettavat lait vaikuttavat organisaatioonne tai yritykseenne?

-

Kortteinen Kalle
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta